

*Тетяна Станіславівна Подорожна,
професор кафедри теорії держави і права
Львівського торговельно-економічного університету,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0003-0502-950X*

*Олександр Степанович Котуха,
професор кафедри цивільного і господарського права та процесу
Львівського торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0002-1198-88-49*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України як правової держави спостерігається процес цифровізації основних регуляторів правовідносин за допомогою застосування низки технічних засобів. Адже в сучасній правовій дійсності розвитку всіх сфер людського життя простежується інтеграція інформаційних і технічних процесів. Життєдіяльність людини дедалі більше підпорядковується «букві цифри» (за аналогією з «буквою закону»). Дедалі більше процесів не потребують особистої присутності людини, готівкові гроші все рідше є засобом тієї чи іншої цивільної угоди. Якщо розглядати цифровий світ на прикладі комп'ютерних ігор, то простежується доволі динамічний процес, якщо раніше це були достатньо примітивні ігри-стратегії або ігри-шутери, то тепер це цілі ігрові світи, наближені до дійсності, або фантазійні світи. З огляду на це процес інтеграції інтернету й цифрових технологій у правове життя неминучий.

Як у повсякденну дійсність людини проникає процес цифровізації, так і в більш масштабних і глобальних процесах уже не обійтися без технічних засобів. Якщо раніше для реалізації правотворчого процесу використовувалися лише технічні засоби, наприклад, підготовка проекту нормативно-правового акта, то тепер задіяно ширший спектр технічних засобів. Саме з розвитком цифрового світу дедалі більше буде використовуватися штучний інтелект, наприклад, для пошуку колізій у праві або аналогічних прецедентів.

Н. Пархоменко із цього приводу слушно наголошує, що досягти ефективної реалізації законодавства й правового регулювання можна лише в разі системного використання технічних засобів упорядкування законодавства. Це можливо завдяки продуманій правовій політиці в цій сфері, постановленню й вирішенню відповідних завдань. Саме правотворча політика створює необхідні умови для ефективної правотворчої діяльності [1, с. 29]. Завданням правотворчої політики є, зокрема, забезпечення системності, цілісності й несуперечливості законодавства, усунення в ньому прогалин. Як універсальні засоби для досягнення зазначених завдань правотворча політика використовує властиві їй основні принципи, системний підхід, інформаційне забезпечення правотворчої діяльності, юридичну техніку, правові акти тощо [2, с. 81–82]. Право, як регулятор суспільних відносин, набуває бінарної форми втілення шляхом кодифікації – приведення результатів правотворчої діяльності (нормативно-правових актів) до електронного вигляду, що існують лише в інтернеті. Складно не помітити, що фізичне (речове) втілення того, що є в людини – чи то гроші, чи то майно, – набуває «нематеріального» втілення, по суті, це набір одиниць і нулів у кодї тієї чи іншої програми. Безсумнівно, плюси в цьому процесі є зонайменше у вигляді оптимізації різних процедур реалізації прав людини. Утім, варто вказати і на наявність мінусів, а часто і прогалин у врегулюванні таких правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання цифровізації, діджиталізації суспільних відносин стали предметом аналізу багатьох учених-правознавців і вітчизняної, і зарубіжної юридичної науки. Це передусім наукові доробки О. Барабаш, Л. Вакарюк, О. Гриценко, Я. Сандул

та ін. Проблеми правотворчого процесу вивчали такі вчені: Л. Андрусів, С. Бобровник, А. Колодій, О. Копиленко, О. Кот, В. Косович, Н. Кузнецова, Л. Луць, Н. Оніщенко, І. Онищук, Н. Пархоменко, О. Петришин, С. Плавич, О. Скрипнюк, Ю. Шемшученко, І. Шутак. Однак відтворення цифровізації у правотворчості, її вплив на створення нормативно-правового акта не набули належного обґрунтування в науковій і практичній сферах. Саме тому метою статті є дослідження сучасного стану цифровізації нормотворчої діяльності та окреслення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація законодавства має галузеву специфіку. Адже кожна галузь права і законодавства потребують і сприймають різні інструменти цифрових технологій, що зумовлено передусім галузевою специфікою предмета правового регулювання. Тому останнім часом в українській юридичній літературі з'являються наукові праці, присвячені особливостям цифрової трансформації в окремих галузях права [3]. Для вітчизняного правознавства питання, пов'язані з процесами цифровізації (діджиталізації) життя, є ще новими й неопрацьованими. Цифровізація серйозно змінила ландшафт традиційних сфер суспільних відносин і стала причиною істотних змін у сфері правозастосування [4]. Адже, на думку І. Онищука, безсистемність нормативно-правових актів, їхня внутрішня суперечливість, надмірна кількість у законодавстві декларативних норм, не забезпечених механізмом реалізації, а також повторюваність подібних помилок протягом багатьох років свідчать про їхній системний характер. Усе це засвідчує низьку якість правотворчої роботи, її значне відставання від соціальних, економічних, політичних та інших потреб суспільства, про кількість правотворчих помилок та інших прорахунків у правовому регулюванні [5]. Принагідно зазначимо, що правотворчість – це діяльність уповноважених органів та інших визначених у законодавстві суб'єктів із планування, розробки й ухвалення нормативно-правового акта задля забезпечення правового регулювання та/або охорони суспільних відносин, змістом якої є офіційне встановлення правил поведінки і діяльності людей та їх об'єднань на підставі конституційно закріпленої системи соціальних цінностей, які обґрунтовуються з урахуванням об'єктивних взаємозв'язків і взаємозалежностей між основними соціальними регуляторами, що функціонують у суспільстві [6, с. 349]. Тож на порядку денному при вивченні процесу правотворчості, на переконання Н. Оніщенко, постали такі завдання: 1) удосконалення механізму правотворчості; 2) необхідність оперативного ухвалення нормативно-правового акта, що найбільше відповідає наявним соціально-економічним, політичним і соціальним факторам розвитку суспільства. Окремого вивчення потребують форми, в яких здійснюється правотворчість і правотворчий процес. Також важливого значення набуває вивчення проблеми правового забезпечення взаємодії громадянського суспільства і Збройних сил України [7, с. 24].

Нагадаємо, що вперше термін «цифрова економіка» представив суспільству та увів у вжиток американський інформатик Ніколас Негрепонт у своїй книжці «Being digital» (1995) [8]. Цифрова економіка – не що інше, як оновлений варіант економічного устрою, головною метою якого є застосування цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій у всіх економічних процесах.

Офіційним початком процесу цифровізації в Україні можна вважати прийняття Національної економічної стратегії на період до 2030 року, що була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року. У цьому документі стратегічним курсом цифрової економіки визначено такі стратегічні цілі і шляхи їх досягнення: 1. Акселерація економічної діяльності (розширення покриття мобільним та фіксованим інтернетом, повна комп'ютеризація об'єктів соціальної інфраструктури, удосконалення системи хмарних послуг, повна цифровізація даних реєстрів, забезпечення кібербезпеки, удосконалення сфери електронних платежів). 2. Трансформація ресурсних секторів економіки у високопродуктивні, інтелектуальні та конкурентоспроможні (удосконалення інфраструктури, стимулювання безготівкових розрахунків, стимулювання розвитку електронної комерції, стимулювання бізнесу до співпраці у цифрових форматах). 3. Трансформація сфер життя в ефективні, сучасні та комфортні (цифрова трансформація системи освіти, удосконалення електронної системи охорони здоров'я, збільшення кількості та покращення якості онлайн соціальних послуг, у тому числі й від Податкової служби). 4. Створення нових можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних та «цифрових» індустрій і бізнесу (розвиток цифрових навичок громадян та професійних цифрових навичок, розширення переліку цифрових професій, синхронізація державних даних на всіх рівнях, забезпечення прозорості місцевих та

державних бюджетів, удосконалення процесу збору статистичної інформації, підвищення якості державних електронних сервісів, удосконалення інструментів е-демократії тощо) [9].

Якщо говорити про правове поле регулювання виникнення й припинення інтернет-відносин за тривалий період, наприклад, з моменту появи World Wide Web – 12 листопада 1990 року [10], то можна припустити, що процес цифровізації в Україні розпочався набагато раніше і мав більш умовний характер.

Водночас із цифровізацією в побуті з'явилося поняття «віртуальна реальність», або «кіберпростір», яке виражає специфіку існування інтернету паралельно з об'єктивною реальністю. Щодо цього, то у світовій юридичній літературі досі обговорюється питання про можливість управління й регулювання в цифровому просторі [11]. Сам інтернет і багато цифрових технологій (криптовалюта, наприклад) побудовані як децентралізовані, позбавлені чітких меж інститути, які не можуть бути врегульовані за допомогою традиційних владних і правових інструментів. Починає змінюватися сама природа держави і права в цьому інформаційному середовищі.

Нагадаємо, що 22 липня 2022 року Європейський Союз (далі – ЄС, Євросоюз) опублікував щорічний звіт про імплементацію Угоди про асоціацію в Україні за період з 1 грудня 2020 року до початку повномасштабної воєнної агресії Росії проти України 24 лютого 2022 року. Сфера цифровізації була відзначена як одна з найпрогресивніших у своєму розвитку. Позитивно оцінено кроки цифрової трансформації України в побудові ефективного і прозорого урядування та боротьби з корупцією. У звіті згадується Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку» [12], ухвалення якого було серед зобов'язань України як сторони Угоди про асоціацію та важливим кроком у наближенні нашого законодавства до чинного в ЄС [13]. Пояснювальна записка до проекту цього Закону обґрунтовувала його прийняття не тільки як виконання необхідних зобов'язань перед ЄС, а й як важливий крок можливостей доступу до онлайн-ринків та е-послуг країн Євросоюзу шляхом створення Єдиного цифрового ринку з ЄС [14].

Аналізуючи розвиток цифро-правової дійсності, спостерігається застосування технічних та інформаційних засобів для реалізації процесу нормотворчості. У цій сфері основним технічним інструментарієм є технології баз даних, технології сховищ даних, технології баз даних та експертних систем, технології автоматизованих робочих місць, електронний документообіг, автоматизовані системи управління. За допомогою перерахованих вище технічних засобів і здійснюється цифровізація нормотворчості.

На локальному рівні застосовується передусім система електронного документообігу. Ідея хороша – весь процес документообігу перевести в електронний формат замість паперових носіїв. Проте в процесі цифровізації нормотворчості спостерігаються певні недоліки, прогалини: так, не всі організації або посадові особи мають електронний підпис – цифровий аналог особистого підпису від руки, переважає середній рівень грамотності в галузі програмного забезпечення, технічне оснащення тощо.

Процес цифровізації локальної нормотворчості реалізується за допомогою системи електронного документообігу.

Зауважимо, що на сьогодні є такі види штучного інтелекту: data mining, експертні системи, нейронні мережі, інтелектуальний інтерфейс, розпізнавання образів, логічне програмування, експертні системи, обробка природної мови.

Найбільш застосовними в нормотворчості є насамперед нейронні мережі, data mining, експертні системи. Перші дві – завдяки можливості машинного навчання, остання – завдяки властивостям з накопичення саме баз знань, а не даних.

Спинімося на data mining як одному з видів штучного інтелекту, який може бути застосований у нормотворчості.

Англійське словосполучення data mining поки що не має усталеного перекладу українською мовою, використовують, зокрема, такі словосполучення: просів інформації, видобуток даних, витяг даних, а також інтелектуальний аналіз даних. Більш повним і точним є словосполучення «виявлення знань у базах даних» [15]. У зв'язку з удосконаленням технічних засобів для отримання, запису й зберігання інформації на фахівців «лягли» великі обсяги різноманітних даних. Так, у Єдиному інформаційному реєстрі нормативно-правових актів міститься така інформація щодо

нормативно-правових актів: ідентифікаційний номер набору даних; найменування набору даних (до 254 символів): Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів; стислий опис змісту набору даних (до 4000 символів): Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів, що містить картку нормативно-правового акта, текст нормативно-правового акта; відомості про мову інформації, яка міститься в наборі даних: українська; формат (формати), у якому доступний набір даних: XML; формат стиснення набору даних (за наявності такого стиснення): zip; дату і час першого оприлюднення набору даних; дату і час внесення останніх змін до набору даних; дату актуальності даних у наборі даних; періодичність оновлення набору даних: щотижня; ключові слова, які відображають основний зміст набору даних: видавник акта, вид акта, дата прийняття та номер акта, текст нормативно-правового акта; гіперпосилання на набір даних (електронний документ для завантаження або інтерфейс прикладного програмування): 25.1-edrnpa_cards.zip, 25.2-edrnpa_text.zip; гіперпосилання на структуру набору даних (електронний документ для завантаження або інтерфейс прикладного програмування): 25-edrnpa_xsd.zip; відомості про розпорядника інформації, у володінні якого перебуває набір даних: Міністерство юстиції України; відомості про відповідальну особу з питань доступу до публічної інформації розпорядника інформації, яка відповідає за оприлюднення інформації згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» та адресу її електронної пошти [16].

Очевидно, що при застосуванні data mining для аналізу всієї бази даних інформаційно-правових систем процедура пошуку дублювальних актів, дублювальних норм у різних актах або, навпаки, норм, що суперечать одна одній, здійснювалася б значно швидше, що спрощувало б роботу з аналізу й підготовки нормативно-правових актів.

Data mining у сфері нормотворчої діяльності дає змогу:

- здійснювати обробку надвеликих обсягів даних;
- виконувати багатовимірні завдання – пошук зв'язку між значенням цільового показника і набором значень групи інших показників баз даних;
- застосовувати його для опрацювання різної інформації, тобто поля можуть бути представлені кількісними, якісними і текстовими змінними.

Застосування ж data mining істотно полегшує роботу з пошуком нормативно-правових актів у коротші терміни. Як наслідок, у той самий період, у який наукові співробітники проводять статистичний аналіз нормативно-правових актів в одній сфері, із впровадженням штучного інтелекту можна проводити аналіз актів кількох сфер або брати ширший перелік нормативно-правових актів для аналізу.

Data mining можна застосовувати не тільки для аналізу всієї бази даних нормативно-правових актів з пошуку суперечностей чи дублювання норм. Він може також застосовуватися для аналізу проекту нормативного документа з метою виявлення помилок, невідповідностей, некоректності посилань на інші нормативні акти. Data mining може також застосовуватися в роботі з підготовки проектів законів про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів з питань, заданих користувачем, задля точного виявлення нормативних актів заданої тематики, які потребують коригування, внесення змін і доповнень.

Нормотворчість – складний процес ухвалення рішень, які в подальшому будуть одягнені в оболонку нормативного правового акта, тому такий процес потребує великої майстерності і знань, спрямованих на його реалізацію. Пошук оптимального рішення передбачає використання переконливих аргументів, і саме тут можливе застосування штучного інтелекту. Пошук аргументів і їх доцільність, належність до того чи іншого проекту нормативно-правового акта – процес, який може бути змодельований і реалізований у комп'ютерних системах. У цьому сенсі нейронна мережа підходить найбільше, оскільки вона здатна до навчання. Застосування нейронної мережі в нормотворчості можливе завдяки гнучкості й адаптованості цього виду цифровізації права.

Нейронна мережа також може бути застосована щодо наявних і чинних нормативно-правових актів для виявлення дефектів, таких як, наприклад, корупціогенні чинники. Прикладом може слугувати система Expertisze, розроблена Koerdelaas для Нідерландів ще 1993 року. В Україні відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) може проводити за власною ініціативою у встановленому порядку антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Верховної

Ради України або Кабінету Міністрів України [17]. Типові критерії та способи оцінки, а також способи виявлення й усунення корупційних чинників у таких проєктах нормативно-правових актів визначені в методології проведення антикорупційної експертизи НАЗК. Національне агентство інформує відповідний комітет Верховної Ради України або Кабінет Міністрів України про проведення антикорупційної експертизи відповідного проєкту нормативно-правового акта. Це є підставою для зупинення процедури його розгляду або ухвалення на строк не більше ніж 10 днів. Результати антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому розгляду суб'єктом видання (прийняття) відповідного акта, його правонаступником або суб'єктом, до якого перейшли відповідні нормотворчі повноваження в цій сфері [18].

Статистичні дані засвідчують, що протягом 2023 року НАЗК здійснило моніторинг 4128 проєктів нормативно-правових актів. Корупційні чинники виявлено у 118 з них. У підготовлених висновках антикорупційної експертизи розробникам надано 380 рекомендацій. При цьому, зважаючи на законодавчо визначені правові механізми, НАЗК здійснює дієвий вплив на процес нормотворення суб'єктів владних повноважень. Підтвердженням цього є відсоток урахування розробниками наданих у висновках антикорупційної експертизи рекомендацій НАЗК – 96%. Загалом 2023 року діяльність відділу антикорупційної експертизи була спрямована на вдосконалення механізмів антикорупційної експертизи, залучення громадськості й популяризацію цього напрямку [19].

Окрім того, нейронна мережа може бути застосована також для моделювання ситуацій практичного застосування того чи іншого нормативно-правового акта, що дасть змогу уникнути ситуацій, коли зміни й доповнення вносять буквально в перші місяці з дня введення в дію нормативно-правового акта.

Нейронна мережа може бути навчена так, щоб заздалегідь враховувати можливі політичні, економічні, соціальні, культурні та інші чинники, що впливають на якість і зміст проєкту нормативно-правового акта. Таке навчання має проводитися на основі вже наявних нормативних правових актів і досвіду. У результаті ухвалювані нормативні акти будуть більш стабільними і практично вивіреними.

Експертні системи – це напрям досліджень у галузі штучного інтелекту зі створення обчислювальних систем, які вміють ухвалювати рішення, схожі з рішеннями експертів у заданій предметній галузі [20]. Експертні системи мають одну велику відмінність від інших систем штучного інтелекту: вони не призначені для вирішення якихось універсальних завдань, як, наприклад, нейронні мережі або генетичні алгоритми. Експертні системи призначені для якісного розв'язання задач у визначеній розробниками галузі, у рідкісних випадках – сферах.

Експертна система може функціонувати у двох режимах: 1. Режим уведення знань – у цьому режимі експерт за допомогою інженера з розроблення експертної системи й редактора бази знань вводить відомі йому відомості про предметну сферу в базу знань експертної системи. 2. Режим консультації – користувач веде діалог з експертною системою, повідомляючи їй відомості про точне завдання й отримуючи її рекомендації [20].

Експертні системи в нормотворчості можуть використовуватися в режимі введення знань провідних учених і практиків, для збереження їхніх знань і подальшої можливості вилучення й застосування. Накопичення знань дасть змогу підвищувати кваліфікацію фахівців, які працюють у сфері нормотворчості, використовуючи найкращі, перевірені рішення.

Фундаментом експертної системи будь-якого типу є база знань, яку складають на основі експертних знань фахівців. Правильно обраний експерт і вдала формалізація його знань дають змогу наділити експертну систему унікальними й цінними знаннями. На жаль, суттєвим недоліком експертних систем є їхня нездатність до машинного навчання, і вони потребують постійної актуалізації й підтримки з боку розробників. А з іншого боку, це гарантує наявність відповідних робочих місць. На Заході, зокрема в США, експертні системи набули чималого поширення. Одним із прикладів застосування експертних систем є кодифікації цивільного кодексу Луїзіани. Система допомагає досліджувати логіку міркувань та аргументацію на прикладі законодавства про оподаткування корпорацій [21].

У перспективі експертні системи можуть ефективно використовуватися і в практиці систематизації законодавства для розв'язання таких проблем:

- виявлення й усунення шляхом експертного тлумачення суперечливих правових приписів у актах різної юридичної сили;
- виявлення й заповнення правових прогалів за допомогою аналогії права, аналогії закону;
- доктринального (неофіційного) тлумачення нечітко сформульованих у правових актах правил, понять, принципів.

Усі експертні системи будуються на загальних і спеціальних знаннях у праві: наявних правових концепціях, структурі правил, особистісному сприйнятті права, правовій системі й підсистемі, юридичній аргументації, логіці, семантиці, соціології і психології права, а також філософських теоріях, що мають загальнометодологічний характер.

Висновки. Нормотворчість – у край трудомістка й копітка робота, яка здійснюється не однією людиною, навіть не однією робочою групою. З огляду на це цифровізація нормотворчої діяльності має бути спрямована насамперед на спрощення роботи людей зі збереженням і навіть деякою мірою поліпшенням якості створюваних нормативних актів. Утім, штучний інтелект не може цілком і повністю усунути людину від процесу нормотворчості, але він може бути використаний для створення окремих інструментів, потрібних для процесу ухвалення законодавчих рішень. Використання штучного інтелекту дасть змогу працювати з величезними масивами даних, що позитивно вплине на швидкість роботи і якість проєктів нормативно-правових актів.

Звичайно, сучасні комп'ютерні системи в будь-якому разі мають низку недоліків. Вони не володіють ні інтелектом, ні здоровим глуздом, не виявляють загального інтересу до всесвітньої проблематики, як це робить будь-яка людина. Тому їм відводиться роль інтелектуального помічника. У нашому випадку машина виступає в ролі інтелектуального стимулятора, налаштованого на те, щоб фактор забування, ігнорування або неврахування істотних для створення проєкту нормативно-правового акта обставин не став причиною вагомих упущень під час його розроблення. Не варто випускати з уваги й те, що завдяки цифровізації буде вирішено ще одну проблему – усунення великого навантаження серед держслужбовців і всіх, хто так чи інакше пов'язаний з нормотворчістю. Основним завданням цифровізації є поліпшення якості нормотворчої роботи. Штучний інтелект, як один зі способів, може бути використаний для проведення статистичних аналізів наявних нормативно-правових актів, пошуку й оптимізації дублюючих норм або усунення суперечностей, виявлення корупціогенності й прогнозування правозастосовної практики. Упровадження штучного інтелекту в діяльність з нормотворчості дасть змогу максимально продуктивно реалізувати законотворчі пропозиції із забезпечення належного захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Пархоменко Н. М. Упорядкування законодавства як спосіб підвищення його ефективності на сучасному етапі. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 27–33. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-14-_2023_.pdf (дата звернення: 24.05.2024).
2. Слінько С. С. Правотворча політика держави в сучасних умовах активізації правотворчої діяльності. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 79–83.
3. Соціально-трудові права і виклики цифровізації: монографія / кол. авт.; за ред. Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. 348 с.
4. Бобровник С. В. Правозастосовні акти: природа, сутність та місце в системі законодавства. *Правова держава*. Вип. 13. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019. С. 35–41.
5. Онищук І. І. Техніка моніторингового збору та узагальнення типових правотворчих помилок. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2015. № 1151. Вип. 19. С. 33–37.
6. Сунегін С. О. Правотворчість: питання форми та змісту. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 339–351. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-14-_2023_.pdf (дата звернення: 24.05.2024).
7. Оніщенко Н. М. Правотворчість: проблеми сьогодення. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 20–26. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-14-_2023_.pdf (дата звернення: 24.05.2024).
8. Negroponte N. *Being Digital*. New York: Knopf, 1995. 266 p.
9. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: затвердж. Кабінетом Міністрів України від 03.03.2021 № 179. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.05.2024).

10. Гриценко О. А. Цифрова економіка: сучасні виклики для економістів та правознавців. *Економічна теорія та право*. 2018. № 2. С. 77–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2018_2_8 (дата звернення: 24.05.2024).
11. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення: монографія / К. В. Єфремова, Д. І. Шматков, В. П. Кохан та ін.; за ред. К. В. Єфремової. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 180 с.
12. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку: Закон України від 16.12.2021 № 1971-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20#Text> (дата звернення: 24.05.2024).
13. European Commission: Association Implementation Report on Ukraine. Brussels, 22.07.2022. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/Association%20Implementation%20Report%20on%20Ukraine%20-%20Joint%20staff%20working%20document.pdf> (viewed on 24.05.2024).
14. Сандул Я. М. Начасні етапи цифрового сценарію розвитку України. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 1. С. 104–108. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2023/20.pdf (дата звернення: 24.05.2024).
15. Data-mining. Cambridge Dictionary online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/data-mining> (viewed on 24.05.2024).
16. Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів. URL: <https://nais.gov.ua/m/ediniy-derjavniy-reestr-normativno-pravovih-aktiv-196> (дата звернення: 24.05.2024).
17. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 24.05.2024).
18. Антикорупційна експертиза. Вебсайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antikoruptsiyna-ekspertyza/> (дата звернення: 24.05.2024).
19. Антикорупційна експертиза. Аналітичний звіт про результати роботи у 2023 році. Київ, 2024. 30 с. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/17/16/1716c10fbb37870e17cb2e9a8da5ffda3afcdd118c33731bdcc761a64233561a18682626.pdf> (дата звернення: 24.05.2024).
20. Методи та системи штучного інтелекту: навч. посіб. / уклад.: А. С. Савченко, О. О. Синельников. Київ: НАУ, 2017. 190 с.
21. Нікітіна Л. О. Експертні системи: навч. посіб. Харків, 2023. 210 с.

References

1. Parkhomenko N. M. Uporiadkuvannya zakonodavstva yak sposib pidvyshchennia yoho efektyvnosti na suchasnomu etapi. *Almanakh prava*. 2023. Vyp. 14. S. 27–33. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-14-2023_.pdf (data zvernennia: 24.05.2024).
2. Slinko S. S. Pravotvorcha polityka derzhavy v suchasnykh umovakh aktyvizatsii pravotvorchoi diialnosti. *Universytetski naukovi zapysky*. 2012. № 4. S. 79–83.
3. Sotsialno-trudovi prava i vyklyky tsyfrovizatsii: monohrafiia / kol. avt.; za red. Ya. V. Simutinoi, M. M. Shumyla. Kyiv: Nika-Tsentr, 2023. 348 s.
4. Bobrovnyk S. V. Pravozastosovni akty: pryroda, sutnist ta mistse v systemi zakonodavstva. *Pravova derzhava*. Vyp. 13. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2019. S. 35–41.
5. Onyshchuk I. I. Tekhnika monitorynhovoho zboru ta uzahalnennia typovykh pravotvorchykh pomylok. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu im. V. N. Karazina*. Ser.: Pravo. 2015. № 1151. Vyp. 19. S. 33–37.
6. Suniehin S. O. Pravotvorchist: pytannia formy ta zmistu. *Almanakh prava*. 2023 Vyp. 14. S. 339–351. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-14-2023_.pdf (data zvernennia: 24.05.2024).
7. Onishchenko N. M. Pravotvorchist: problemy sohodennia. *Almanakh prava*. 2023. Vyp. 14. S. 20–26. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-14-2023_.pdf (data zvernennia: 24.05.2024).
8. Negroponte N. Being Digital. New York: Knopf, 1995. 266 r.
9. Natsionalna ekonomichna stratehiia na period do 2030 roku: zatverdzh. Kabinetom Ministriv Ukrainy vid 03.03.2021 № 179. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 24.05.2024).
10. Hrytsenko O. A. Tsyfrova ekonomika: suchasni vyklyky dlia ekonomistiv ta pravoznavtsiv. *Ekonomichna teoriia ta pravo*. 2018. № 2. S. 77–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2018_2_8 (data zvernennia: 24.05.2024).
11. Bazovi aspekty tsyfrovizatsii ta yikh pravove zabezpechennia: monohrafiia / K. V. Yefremova, D. I. Shmatkov, V. P. Kokhan ta in.; za red. K. V. Yefremovoi. Kharkiv: NDI prav. zabezp. innovats. rozvytku NAPrN Ukrainy, 2021. 180 s.

12. Pro Natsionalnu komisiuu, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferakh elektronnykh komunikatsii, radiochastotnoho spektra ta nadannia posluh poshtovoho zviazku: Zakon Ukrainy vid 16.12.2021 № 1971-IX. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20#Text> (data zvernennia: 24.05.2024).
13. European Commission: Association Implementation Report on Ukraine. Brussels, 22.07.2022. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/-Association%20Implementation%20Report%20on%20Ukraine%20-%20Joint%20staff%20working%20document.pdf> (viewed on 24.05.2024).
14. Sandul Ya. M. Nachasni etapy tsyfrovoho stsenariiu rozvytku Ukrainy. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Vyp. 1. S. 104–108. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2023/20.pdf (data zvernennia: 24.05.2024).
15. Data-mining. Cambridge Dictionary online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/data-mining> (viewed on 24.05.2024).
16. Yedynyi derzhavnyi reistr normatyvno-pravovykh aktiv. URL: <https://nais.gov.ua/m/edinyi-derjavnyi-reestr-normativno-pravovih-aktiv-196> (data zvernennia: 24.05.2024).
17. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1700-VII. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (data zvernennia: 24.05.2024).
18. Antykoruptsiina ekspertyza. Vebsait Natsionalnoho ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antikoruptsiina-ekspertyza/> (data zvernennia: 24.05.2024).
19. Antykoruptsiina ekspertyza. Analitychnyi zvit pro rezultaty roboty u 2023 rotsi. Kyiv, 2024. 30 s. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfs/?file=/wp-content/uploads/Pages/17/16/1716c10fbb37870e17cb2e9a8da5ffda3afcdd118c33731bdcc761a64233561a18682626.pdf> (data zvernennia: 24.05.2024).
20. Metody ta systemy shtuchnoho intelektu : navch. posib. / uklad.: A. S. Savchenko, O. O. Synelnikov. Kyiv: NAU, 2017. 190 s.
21. Nikitina L. O. Ekspertni systemy: navch. posib. Kharkiv, 2023. 210 s.

Подорожна Т. С., Котуха О. С. Цифровізація нормотворчої діяльності: сучасний стан і перспективи розвитку

У статті досліджено сучасний стан цифровізації нормотворчої діяльності та окреслено перспективи його розвитку. Зазначено, що якщо раніше для реалізації правотворчого процесу використовувалися лише технічні засоби, наприклад, підготовка проекту нормативно-правового акта, то тепер задіяно ширший спектр технічних засобів. Саме з розвитком цифрового світу дедалі більше буде використовуватися штучний інтелект, наприклад, для пошуку колізій у праві або аналогічних прецедентів. Саме правотворча політика створює необхідні умови для ефективної правотворчої діяльності: завданням правотворчої політики є, зокрема, забезпечення системності, цілісності й несуперечливості законодавства, усунення в ньому прогалін. Як універсальні засоби для досягнення зазначених завдань правотворча політика використовує властиві їй основні принципи, системний підхід, інформаційне забезпечення правотворчої діяльності, юридичну техніку, правові акти тощо. Право, як регулятор суспільних відносин, набуває бінарної форми втілення шляхом кодифікації – приведення результатів правотворчої діяльності (нормативно-правових актів) до електронного вигляду, що існують лише в інтернеті.

Наголошено, що правотворчість – це діяльність уповноважених органів та інших визначених у законодавстві суб'єктів із планування, розробки й ухвалення нормативно-правового акта задля забезпечення правового регулювання та/або охорони суспільних відносин, змістом якої є офіційне встановлення правил поведінки і діяльності людей та їх об'єднань на підставі конституційно закріпленої системи соціальних цінностей, які обґрунтовуються з урахуванням об'єктивних взаємозв'язків і взаємозалежностей між основними соціальними регуляторами, що функціонують у суспільстві. Аналізуючи розвиток цифро-правової дійсності, спостерігається застосування технічних та інформаційних засобів для реалізації процесу нормотворчості. У цій сфері основним технічним інструментарієм є технології баз даних, технології сховищ даних, технології баз даних та експертних систем, технології автоматизованих робочих місць, електронний документообіг, автоматизовані системи управління. За допомогою перерахованих вище технічних засобів і здійснюється цифровізація нормотворчості. На локальному рівні застосовується головно система електронного документообігу. Ідея хороша – весь процес документообігу перевести в електронний формат замість паперових носіїв. Проте в процесі цифровізації нормотворчості спостерігаються певні недоліки, прогалини: так, не всі організації або посадові особи мають електронний підпис – цифровий аналог особистого підпису від руки, переважає середній рівень грамотності в галузі програмного забезпечення, технічне оснащення тощо. Процес цифровізації локальної нормотворчості реалізується за допомогою системи електронного документообігу.

Зауважено, що на сьогодні є такі види штучного інтелекту: data mining, експертні системи, нейронні мережі, інтелектуальний інтерфейс, розпізнавання образів, логічне програмування, експертні системи, обробка природної мови. Зроблено висновок, що нормотворчість – складний процес ухвалення рішень, які в подальшому будуть одягнені в оболонку нормативного правового акта, тому такий процес потребує великої майстерності і знань, спрямованих на його реалізацію. Пошук оптимального рішення передбачає використання переконливих аргументів, і саме тут можливе застосування штучного інтелекту. Пошук аргументів і їх доцільність, належність до того чи іншого проекту нормативно-правового акта – процес, який може бути змодельований і реалізований у комп'ютерних системах.

Ключові слова: нормотворчість, цифровізація, діджиталізація, цифровий світ, правове регулювання, законодавство, суспільні відносини, право, права людини, правова держава.

Podorozhna T. S., Kotuha O. S. Digitization of standard-setting activity: current state and development prospects

The article examines the current state of digitization of rule-making activities and outlines the prospects for its development. It is noted that if previously only technical means were used for the implementation of the law-making process, for example, the preparation of a draft regulatory act, now a wider range of technical means is used. It is with the development of the digital world that artificial intelligence will increasingly be used, for example, to search for conflicts of law or similar precedents. It is law-making policy that creates the necessary conditions for effective law-making activity. The task of law-making policy is, in particular, to ensure the system, integrity and consistency of legislation, and to eliminate gaps in it. Law-making policy uses its inherent basic principles, a systematic approach, information provision of law-making activity, legal techniques, legal acts, etc., as universal means to achieve the specified tasks. Law, as a regulator of social relations, acquires a binary form of embodiment through codification – bringing the results of law-making activity (normative and legal acts) to an electronic form that exists only on the Internet.

It is emphasized that law-making is the activity of authorized bodies and other entities defined in the legislation in the planning, development and adoption of a normative legal act to ensure legal regulation and/or protection of social relations, the content of which is the official establishment of rules of behavior and activities of people and their associations on the basis of a constitutionally established system of social values, which are substantiated taking into account the objective relationships and interdependencies between the main social regulators operating in society. Analyzing the development of digital and legal reality, the use of technical and informational means for the implementation of the rule-making process is observed. In this area, the main technical tools are database technologies, data warehouse technologies, database and expert system technologies, automated workplace technologies, electronic document management, automated management systems. Digitalization of rule-making is carried out with the help of the technical means listed above. At the local level, the electronic document management system is mainly used. The idea is good – to convert the entire process of document management into electronic format instead of paper media. However, certain shortcomings and gaps are observed in the process of digitalization of rulemaking: yes, not all organizations or officials have an electronic signature – a digital analogue of a personal signature by hand, the average level of literacy in the field of software, technical equipment, etc. prevails. The process of digitalization of local rule-making is implemented with the help of an electronic document management system.

It is noted that today there are the following types of artificial intelligence: data mining, expert systems, neural networks, intelligent interface, pattern recognition, logic programming, expert systems, natural language processing. It was concluded that rule-making is a complex process of decision-making, which will later be dressed in the shell of a normative legal act, therefore such a process requires great skill and knowledge aimed at its implementation. The search for an optimal solution involves the use of convincing arguments, and this is where the application of artificial intelligence is possible. Searching for arguments and their expediency, belonging to one or another project of a normative legal act is a process that can be modeled and implemented in computer systems.

Key words: rule-making, digitization, digitization, digital world, legal regulation, legislation, social relations, law, human rights, rule of law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-155-163